

ÖLÜ BEDENİ

İbrahim Tunalı*

Cahit Zentürk**

Yaşar Bilge***

Biyolojik olarak insanın hayat fonksiyonlarının irreversibl sona ermesine insan ölümü denir. Ölüm biyolojik bir olgudur ve hukuk ölümün doğurduğu sonuçların bir kısmını düzenler.

Ölü bedeni tabirini arapça bir isim olan ceset yani ölü vücudu manasında inceleyeceğiz. Ölümün meydana gelmesi için elbetteki bir şahsiyete lüzum vardır. Konumuz sadece insan ölümüdür ve şahsiyet teşekkül etmediği takdirde adli tıp açısından ölüm söz konusu olamaz. Nitekim ölü doğumlarda savcılar tarafından ölüm sebebi hakkında sorulan suale şahsiyet teşekkül etmediğinden ölümün söz konusu olmayacağını ancak, ölü bir doğumdan bahsedilebileceği cevabı verilmektedir.

Hukuk dilinde şahıs, hak ve vazifelere sahip olan varlıklara denir. Bir kimsenin hak sahibi olup olmadığını belirlemek amacıyla eskiden Romalılar daha teknik bir tabir olan «kaput» kelimesini kullanırlardı. Sonraları «persona» (maske) demişlerdir. Dilimizde şahsiyet (Medeni Kanun madde 8 ve devamı), kanuni hak ve görevlere ehil olmak, hukuki fiil ve işlem yapabilme imkanına denilir ve bu tabir eski hukuk dilimizde kullandığımız zimmet kelimesinin karşılığıdır. Bugünkü hukukta şahıs ile kişi arasında hiçbir fark yoktur. Esaretin kaldırılmasından önce çarşı ve pazarda bir mal gibi satılan insan olan köleler, kişi olarak kabul edilmezdi. Bunların şahsiyetleri yani bir hakka sahip olma ehliyetlerinin bulunduğu kabul edilmemiştir. Modern hukukun anladığı anlama göre her insan bir şahıstır. İnsan dışındaki canlıların şahsiyetleri yoktur. Bunların şahsiyetleri yani bir hakka sahip olma ehliyetleri yoktur.

* A.Ü. Tıp Fakültesi Adli Tıp Anabilim Dalı Öğretim Üyesi

** A.Ü. Tıp Fakültesi Adli Tıp Anabilim Dalı Öğretim Üyesi

*** A.Ü. Tıp Fakültesi Adli Tıp Anabilim Dalı Araştırma Görevlisi

Şahsın kendine mahsus bir takım özellikleri vardır. Bu vasıflar kişinin hak ehliyeti ikametgah sahibi olma, hal ve isim, medeni ehliyet gibi şeylere sahip olmaktır. Her doğan şahsın medeni haklardan yararlanma ehliyeti vardır. Medeni haklarını kullanma ehliyetini ise kişi daha sonra kazanır (1).

Şahsiyetin müddeti iki maddi durum ile sınırlandırılmıştır :

Birinci durum doğum, ikinci durum ise ölümdür. Doğumdan önce şahsiyet yoktur. Şahsiyetin kazanılabilmesi için doğmuş çocuğun sağ olarak ve tamamıyla doğması gerekir (Medeni Kanun 27,1). Sağ olarak doğmuş sayılabilmesi için çocuğun nefes alması gerekir. Ancak akciğerlerindeki alveollerin tümünün içerisine hava girme şartı aranmaz. Bu alveollerden ancak bir kaç adetinin içerisine hava girmesi, şahsiyetin teşekkülüne kafi olmakla beraber, tıbben bu hususun tesbiti mümkün olmayabilir. Bu sebeple en azından akciğerlerin çıplak gözle görülebilecek bir parçasının nefes aldığı tespit gerekmektedir (9). Ancak çocuğun soluk alıp almadığının en doğru ve kesin yöntemi akciğerin histolojik kesitlerinin incelenmesidir (4,8). Kişinin sağ doğması koşulu ile onun ana rahmine implante olduğu andan itibaren medeni haklardan yararlanma hakkı vardır (Medeni kanun m. 27, II).

Bu genel girişten sonra ölü bedeninin otopsisini incelemeye gelim. Ceza Muhakemeleri Usulü Kanununun 82. maddesine göre yeni doğmuş bir çocuk ölüsünün otopsisinde çocuğun doğum esnasında ya da doğumu müteakip yaşayıp yaşamadığının ve vaktinde doğup doğmadığının veya vakitsiz doğmuşsa yaşama kudretine haiz olup olmadığı araştırılması gerekir. Çocuğun öldürülmesi olayında Türk Ceza Kanununun 453. maddesinde düzenlenen hallerinde göz önünde bulundurulması gerekir. Ancak bu ayrı bir araştırma konusu olduğundan incelenmeyecektir.

Şahsiyet için bu kısa izahattan sonra ölüm mefrumu üzerinde durmamız gerekmektedir. Şahsiyetin sona ermesi olan ölümün bu gün tam bir tarifi yapılmamıştır. Gayet pratik bir tarif olan solunum, dolaşım, sinir sistemi gibi tüm büyük hayat merkezlerinin durması ölüm anlamına gelmekle beraber (2,7,9) tanım yetersizdir. Zira bu hayat fonksiyonlarından bir tanesinin tamamıyla durmuş olması halinde, diğer bir sistemin hayatiyetini sürdürmesi söz konusu olabilir. Bazen solunum tamamen durduğu halde kalp faaliyetleri saatlerce devam etmektedir. Nitekim Poll ve Rhnard başın vücuttan ayrılması suretiyle

infaz edilen bir insanın bedeni üzerinde yaptıkları incelemede baş gövdeden ayrıldıktan sonra kalp çalışmasını bir saat kadar daha devam ettirdiğini tespit etmişlerdir (6,8). Organ nakillerinin başlamasını müteakip ölüm mefhumu daha da önem kazanmıştır. Bugüne kadar ölüm mefhumunu hukuken düzenleyen tek ülke İsveç'tir. İsveç'lilerin kabul ettiği mevzuata göre, yapılan elektroansefalografik tetikte beyin hücrelerinden etki alınmadığı andan itibaren ölüm meydana gelmiş olarak kabul edilmektedir. Ancak bu tarife etimoloji itibarıyla itiraz edilebilir. Zira elektroansefalografi ile düz hat alındığı hallerde dahi organizmada bir müddet daha hayatîyet devam etmektedir. Solunum ve dolaşım faaliyetlerinin, beyin fonksiyonlarının irreversibil olarak durması ayırıcı tanının yeterince klinik gözlem, konsültasyon ve teknik araştırmalarla yapıldığı durumlarda, beyin ölümünden bahsedilebileceğide açıklanmıştır (3). Ayrıca beyin ölümü tıbbi ölümü kapsamaktadır.

Alışagelmiş beyin ölümü deyimi aslında beyin dokularının gerçek anlamda ölümü (nekroz) değildir. Burada sözkonusu olan bilincin tam kaybı ile birlikte beyin kabuğu biyoelektrik aktivitesinin ortadan kalkmasıdır. Çoğunlukla bunun nedeni beyin sapı retiküler cevherinden kaynaklanan ve korteksi uyanık tutan «yükselen non-spesifik retiküler sistem» aktivitesinin durmasıdır.

Şimdi ölüm olgusunun ceza ve hukuk alanındaki anlamını ve içeriğini inceleyelim. Sanık durumunda olan bir şahıs ölürse, ceza alanında hakkında açılmış olan davaların tümü düşer. Şahıs şikayetçi sıfatıyla dava açmışsa o dava da düşer. Hiçbir zaman açılan davalar usul (üstsoy) ve fûruhuna (altsoya) intikal etmez. Hukuk alanındaki hakları ise ikiye ayrılarak incelenir. Kişilik hakları ölüm anında söner. Mali haklardan ve borçlardan devredilemeyenleri sona erer, devredilebilenleri ise, mirasçılara intikal eder.

Birçok hukuk devletinde olduğu gibi ülkemiz ceza kanununda da ölümlerin naaş ve kemiklerinin korunması hakkında hükümler bulunmaktadır. Türk Ceza Kanununun 178. maddesine göre; bir kişi ölünün naaş ve kemiklerine hakaret eder veya tahkir maksadiyle veya diğer meşru olmayan bir amaçla kısmen veya tamamen ölünün naaş ve kemiklerini alırsa 2 aydan 2 seneye kadar hapis ve ağır para cezasına çarptırılır. Eğer bu cürüm mezarlıklar müdürlüğü elemanlarınca işlenirse ceza 3 aydan 3 seneye kadar hapis ve ağır para cezasıdır.

Ceza Muhakemeleri Usulü Kanununun 79. maddesine göre otopsi, Hakim ve tehirinde zarar umulan hallerde Cumhuriyet Savcısı huzurunda biri adli tabip veya patolog olmak şartıyla iki hekim tarafından ve yeminli olarak yapılır. Zaruret halinde tek hekim otopsiyi yapabilir. Ancak tedavi hatası ihtimali dikkate alınarak son tedaviyi yapan hekimin adli otopsi işlemi yapamayacağı belirtilmiştir. Ceza Muhakemeleri Usulü Kanununun 80. maddesine göre ölünün hüviyeti teşhis edilir. Hüviyet teşhisi özellikle soykırım hikayelerinde, çürümüş cesedin tanınmasında ve adli hüviyeti bilinmeyen kişilerin tanınmasında önemlidir. Ancak bu konuda bazı hallerde karakteristik hüviyet teşhisine yarayan özellikler bulunmaması hallerinde adli etik tartışmalar yapılmaktadır. Ceza Muhakemeleri Usulü Kanununun 81. maddesine göre, otopsi esnasında mani hal olmadıkça her üç boşluk açılır. Bu kanunun 83. maddesine göre zehirlenme şüphesi olan hallerde yapılacak işlemler açıklanmıştır.

Ceza kanunumuzun ölüm konusuyla ilgili hükmünden hariç Umumi Hıfzıssıhha Kanunumuzun 10. babın 1. ve 2. kısmındaki 211-215-217-225-227-229. maddeleri üzerinde durmakta fayda görmekteyiz.

Umumi Hıfzıssıhha Kanununun 211. maddesinin 1. fıkrasına göre mezarlık olarak tahsis edilen yerlerden başka yere ölü defni yasaktır. Ancak fevkalade hallerde ve sıhhi mahsur mevcut olmadığı takdirde Bakanlar Kurulu aracılığıyla muayyen ve bilinen mezarlıklar haricine de ölü defnine müsaade edilebilir. Bu kanunun 215. maddesine göre kanunda tarif edilmiş defin ruhsatı alınmadıkça ve ilgililere ibraz edilmedikçe hiç bir cenazenin defni yapılamaz. Defin ruhsatnameleri ölünün hüviyetini, adresini ve vefat sebebini ihtiva etmelidir. 217. maddede hükümet ve belediye tabiblerinin gerektiğinde ölüm sebebini tesbiti gayesiyle tedaviyi yapan tabipten rapor isteyebileceği belirtilmiştir. Böyle bir istek olduğunda tedaviyi yapan hekimler bu raporu vermek mecburiyetindedir.

Umumi Hıfzıssıhha Kanununun 227. maddesine göre cesetlerin tefessühünden evvel mezarları açılarak ölülerin çıkarılması için mutlaka o mahallin belediyesinden müsaade almak gerekir. Ancak adli otopsiler bu hükümden istisnadır. Gereken adli tıp incelemesi yapıldıktan sonra durumun belediyeye bildirilmesi gerekmektedir.

Umumi Hıfzısıhha Kanununun 229. maddesine göre kolera, veba, çiçek, cüzzam, ruam hastalıklarından vefat edenlerin cesetlerinin nakli yasak olduğu gibi; kolera, veba, çiçek ve lekeli humma hastalıklarından vefat etmiş olanların bir sene geçmedikçe mezardan çıkarılarak başka mahale nakledilmeleri de yasaktır.

Umumi Hıfzısıhha Kanununun 225. maddesine göre cesedin yakılabilmesi için ölüm sebebinin tabii olması, ölünün hayatta iken yakılmasını istemesi ve mahalli polis idaresinden ölümün cinai olmadığına dair hiç bir şüphenin bulunmadığına dair bir belgenin görülmesi gerekir. Ölümde bazı biyokimyasal bozukluklar rol oynamışsa, bugünkü bilgilerimiz ve imkanlarımız dahilinde bunları teşhis edememekteyiz (5). Bu gibi durumlarda kişi sağlığında yakılmasını istemişse ve cesedi yakılmışsa, bunun sonucu adli etik sorunlar gözlenir.

Umumi Hıfzısıhha Kanununun 70. maddesine göre ilgili hekim gerekli gördüğü takdirde bulaşıcı ve salgın bir hastalıktan öldüğü zannedilen ceset üzerinde otopsi yaptırabilir.

Ölüm olduğunda, ölü yakınları yas reaksiyonu yaşamaktadır. Hastanelerde ölü defnine ait işlemlerin açık ve ilme yardımcı olarak yapılması gerekir.

SONUÇLAR

Ölüm için şahsiyetin oluşması gerekir. Şahsiyet sağ doğmak koşulu ile doğumun tamamlandığı anda başlar. Ölüm husule gelmesiyle şahsiyet son bulur. Bu suretle kişi hakkında açılmış olan ceza davaları düşer. Özel hukuk alanındaki davalar, devredilebilen bir hakka dayanarak açılmış bulunanları mirasçıları tarafından veya onlara karşı devam eder. Ölümün beyin ölümü, somatik ölüm ya da hücresel ölüm olup olmadığı tartışmalıdır. Organ nakillerinde beyin ölümü, ölüm olarak kabul edilmektedir. Ölüm meydana geldikten sonra ölünün naaş ve kemiklerinin korunması hakkında ceza kanunumuzda hükümler vardır. Ölünün yakılması, ölüm sebebine ait bulguların kaybolması açısından sakıncalıdır. Adli tıp açısından ölüm sebebinin kesin olarak bazı hallerde açıklanamayışı; ceza hukuku alanında müessir fiil sonucu veya zehirlenme nedeniyle ölümün meydana gelip gelmediği veya herhangi bir tedbirsizlik ve dikkatsizlik, meslek ve sanatta acemilik, emir, nizama aykırı olup olmadığının tetkiki yönünden önemlidir.

ÖZET

Adli tıpta ölüm şahsiyetle ilgilidir. Şahsiyet sağ doğmak koşulu ile doğumun bittiği anda başlar ve ölümlle son bulur. Ölüm anının, ölüm sebebinin, ölü hüviyetinin tesbiti adli tıp yönünden etik problemleriyle birlikte tartışıldı.

Anahtar Kelimeler : Ölüm, Adli Tıp

SUMMARY

Dead Body

In forensic medicine, death deals with personality. Personality starts on condition that being born alive just after the birth has been given and personality ends with death. Death time, cause of death and identifying the dead person is discussed with ethic problems in forensic medicine.

Key Words : Death, forensic medicine.

KAYNAKLAR

1. Ansebük E : Medeni hukuk, Tan Matbaası, 171, 177, Ankara, 1938.
2. Aykaç M : Adli tıp, Çelikler Matbaacılık, 32-36, İstanbul, 1987.
3. Black P Mcl : Pathophysiology of brain death : Intracranial aspects. Transplantation Proceedings 20/5 : 21-24, 1988.
4. Gök Ş : Adli tıp, Filiz Kitabevi, 319-340, İstanbul, 1991.
5. Gök Ş Özkartal E Sosyal Z : Ali Tıp Meclisi İçtihadı negatif otopsi, Adalet Dergisi 71/3 : 291-310, 1980.
6. Kamay BT : Adli tıp, Kenan Basımevi, cilt 1, 71-74, İstanbul, 1949.
7. Özden SY : Adli tıp, Fatih Gençlik Vakfı Matbaa İşletmesi, 46-67, İstanbul, 1989.
8. Öztürel A : Adli tıp, Olgaç Matbaası, 34-37, 172, Ankara, 1983.
9. Tunalı İ : Adli tıp, Yarıaçık Cezaevi Matbaası, 63, 155-159, Ankara, 1988.